

„UTOLÉRT A HÁBORÚ!”

A Júliai-Alpok íróiról

A történelemben ritkán fordult elő, hogy egy térség lakosai, akik a szokottnál is erősebb érzelmi kötelékekkel kapcsolódtak a földrajzi környezetükhöz és sajátos szellemiségükhöz, kultúrájukhoz ennyire ellentmondásos módon keveredjenek bele egy területükön zajló világméretű háborúba. Földrajzi szempontból a Karszt hegység és az adriai tenger között fekvő *Venezia Giulia*¹ két legnagyobb központja a főváros, Trieszt és Gorizia volt. Etnikai szempontból négy jelentős és közeli etnikai háttérrel rendelkező nép élt itt együtt: a politikailag meghatározó osztrák-németek és a nyelvi-kulturális szempontból kiemelkedő fontossággal bíró olaszok mellett a szlovének és a horvátok területe volt az öböl és környéke, amelyet zsidók, görögök, törökök és számos más nemzetiségű ember is otthonának tartott. A nyilvánvaló különbözőségeik túlmenően alapjaiban egységes volt az itteni emberek mentalitása, erős, gyakran szétválaszthatatlan szálakkal kötődtek is egymáshoz. Az egyik a másikon, a régi az újon, mint vízjel áttűnt. Másrésztől az új, a nagyobb egységhez tartozás tudatának része volt az eredet megőrzése.

A germán-szláv-latin hármas vagy még többes „lelkületű” városban – éppúgy, mint a német helyett *magyar* Fiumében² –

---

¹ A gorizia nyelvész, Graziadio Isaia Ascoli (1829-1907) felosztása szerint a Júliai Alpokig érő Venezia Giulia (Friuli egy részével, Istriával) önálló geográfiai, politikai egységet alkot, a tőle nyugatra elterülő másik két „Veneziától” (Euganea, Tridentina) eltérő hagyományokkal.

² „*Su questo trafficante amalgama di persone così etnicamente diverse (vi sono, oggi ancora, triestini che hanno nel sangue dieci dodici sangui diversi; ed è questa una delle ragioni della «nevrosi» particolare ai suoi abitanti) la lingua e la cultura italiana fecero da cemento ...Ma lingua e cultura a parte, Trieste fu sempre, per ragioni di «storia naturale» dalle quali le città come gli individui non possono evadere, una città cosmopolita. Era questo il suo pericolo, ma anche il suo fascino.*” Saba, Inferno e paradiso di Trieste (1946) "Az etnikailag ennyire különböző (még most is vannak olyan triesztiek, akiknek az ereiben tizenkét vér keveredik, ez az egyik oka a lakóira különösen jellemző neurózisnak) kereskedő amalgámban az olasz nyelv és kultúra alkotta az összetartó elemet... De

különleges és sajátos szellemi *milieu* alakult ki. Scipio Slataper 1912-ben megjelent könyvének, *Il mio Carso (Az én Karsztom)* bevezető részében így határozta meg ezt a sajátos aurát, a "triesztiség" lényegét. Saját hovatartozásának tisztázása kapcsán rá kellett jönnie, hogy nem mondhatja magát sem olasznak, sem szlávnak, sem németnek. Egyik sem külön-külön, hanem mindhárom egyszerre, mivel trieszti. A sokféle nyelv, gondolkodásmód és hagyomány egy személybe való harmonikus beolvastása természetesen sokkal ellentmondásosabb és nehezebb feladat, mint az identitást egy nemzethez való tartozás tudatában megélni. A Monarchia békés éveiben ezt mégis sikerült, amiben segíthetett az ekkor rendkívül népszerű Schopenhauer írásainak tág személyiségfogalma. A skizofrénia, a betegség és a (z öngyilkos) halál oldaláról megfogalmazva: „minden alkalommal, amikor egy ember meghal, egy világ tűnik el ... amit az illető lelkében hordott”,³ s minél gazdagabb volt a személyisége, annál nagyobb a veszteség.

Nyelv elméleti és történeti kérdéseivel való állandó foglalkozás, és az iránta való általános és élénk érdeklődés az egyik legtermészetesebb szellemi tevékenység volt a tizennyolc nyelvű Habsburg birodalomban, majd az Osztrák-Magyar Monarchiában. Az olaszok a modern nyelvfilozófia alapjait megvető bécsi lingvisták méltó elődei és társai voltak. A legjelentősebb, a tudományterület itáliai fejlődését nagyban meghatározó nyelvészek elsősorban a goriziai zsidó közösség tagjai közül kerültek ki. Carlo Michelstaedter felmenői közül Abram Vita és fia, Isacco Samuel Reggio, valamint az olasz szabadságért az osztrákok ellen fegyverrel harcoló Eude Lolli tudós rabbikként fordítottak héberből, s foglalkoztak igen magas szinten hermeneutikai, elméleti kérdésekkel. Szintén ide tarozott a már idézett Graziadio Isaia Ascoli, aki meggyőződéses olasz hazafi volt, az Olasz Királyság szenátora, a legmagasabb olasz koronarend kitüntetettje. Ascoli az olasz dialektusok tanulmányozása után kidolgozta a *superstrato*,

---

függetlenül a nyelvtől és a kultúrától, Trieszt „természettörténeti” okokból, amelyeknek a hatásától nem tudta függetleníteni magát sem az város, sem az egyén, mindig kozmopolita város maradt. Ez veszély jelentett számára, de ez volt a bája is.” „A várost különböző nemzetiségek lakták, olaszok, akik e város szülöttei voltak, szlávok, akik a környékről származtak, németek, zsidók, görögök, levanteiek, törökök, akik piros fezt hordtak a fejükön, és még nem is tudom hányféle más nemzetbéli.”

³ Arthur Schopenhauer, *Neue Paralipomena* (IX). In *Handschriftlicher Nachlass*. IV. Reclam, Leipzig s.d. 184. A témáról és az öngyilkosság kérdéséről: CAMERINO 1996a 88.; WENNER 2009. 57.

sostrato, *adstrato* jelenségének máig használt és érvényesnek tekintett leírását. Kutatásaihoz aligha találhatott volna kedvezőbb környezetet, mint saját szűkebb pátriáját.

A családi nevek „olaszosítása” leggyakrabban, mint láttuk, valamelyik földrajzi egység, város megnevezésének átvételét jelentette, de közvetve kifejezte a zsidó hagyomány és az olasz jelen konfliktusmentes összekapcsolását is mind a tudományos tevékenység, mind a hétköznapi élet szintjén. Hasonló ehhez Ettore (Hector Aron) Schmitz esete, aki valódi nevének adott egyetemes dimenziót azáltal, hogy a trójai-latin-olasz első névből Italót, a német vezetéknevből (sáv, csík) népnév megjelölésére szolgáló *Svevót* csinált. *Önéletírása* így kezdődik: „Hogy jobban megérthessük egy olyan álnév használatát, amely úgy tűnik, testvéri egyetértésbe akarja összekapcsolni a két fajt, az olaszt és a germánt...”⁴ Az olaszt, amely-ben a kulturális és családi gyökereit kereste, valamint a germánt, amelyet nem egy távoli német őse miatt választott, sokkal inkább a meghatározó hatása miatt, amit szellemi formálódása idején würzburgi tartózkodásakor a német kultúrával való találkozására jelentett. Rachele Coen fia, Umberto Saba, viszont nem szeretett apjától kapott olasz vezetéknevét (Poli) megváltoztatva szlovén dajkájának (Peppa Sabaz) italianizált nevét vette fel, amely héberül „nagyapát”, „öreget” jelent. S szláv eredetű Slataper, Stuparich neve is. (A héber nevek hasonló okokra visszavezethető magyarosítása az olasszal párhuzamosan a Kárpát-medencei olvasztókohóban is végbement.)⁵

Az olasz nemzeti mozgalom elindulása, s ezzel a békés együttélésnek egyre inkább a kultúra területére való korlátozódása, elsősorban Bécs gazdasági és politikai befolyása erősítésének volt köszönhető. A bécsi parlament 1877. április 25-i törvénye elindította az olasz irredentizmust. Trieszt által élvezett szabad kikötői státusz (egyelőre nem bevezetett) eltörlése nyomán sorra alakultak nemzeti függetlenség elérését célul kitűző társaságok, amelyek a Risorgimento mozgalmanak véghezvitelét, beteljesítését követelték (Italia degli Italiani, Italia irredenta!, Associazioni in pro dell’Italia irredenta). Alig másfél hónappal később megalapították „L’Indipendente” újságot, amelyet az osztrák hatóságok 1915-ig 1016 alkalommal zúztak be, s

---

⁴ SVEVO 1968. 799.

⁵ VAJDA 2000. 105–121. Különösen 108. lapon

amely ellen 484 pert indítottak. (A trieszti irredentizmus nagy hatást gyakorolt az 1878 nyarán ide érkező Giosuè Caduccira is.)

Az egyszerre irredenta-patrióta és kozmopolita-neurotikus kereskedőváros, ahol a lakosok ereiben tizenkét különböző vér folyt, nem egyformán viszonyult saját múltjához, különleges⁶ szellemi örökségéhez. „Trieste da due secoli è la porta orientale d’Italia” – állította Svevo,⁷ kapu vagy inkább *híd* volt nemcsak az anyagi, hanem a szellemi termékek közvetítésében is. Trieszthez való tartozását sohasem érezte hátránynak vagy lemaradásnak, sokkal inkább az írói lehetőségek mérhetetlen tárházának (*risorse*) tekintette. Két meghatározó személyiség mégis azt állította, hogy „nascere a Trieste nel 1883 era come nascere altrove nel 1850” (Umberto Saba⁸), illetve, egyenesen, „Trieste non ha tradizioni di cultura” (Scipio Slataper⁹).

Mindkét megállapítás igaz. A giuliai fiatal értelmiség számára két fontos kapcsolódási pont kínálkozott a 19-20. század fordulóján: az egyik Nyugatra, Olaszországba vezetett, a másik Keletre, a Monarchia fővárosába. Természet- és orvostudományi érdeklődéssel általában Bécs egyetemére jelentek, a bölcészek viszont az *italianitás* szimbólumává vált firenzei universitasra iratkoztak be, még akkor is, ha tudták, nem ismerik a diplomájukat. Az olasz irodalom szülőhelyén tanult a gradói Biagio Marin, a goriziai Michelstaedter, a trieszti Scipio Slataper, Alberto Spaini (aki Kafkát fordított), Carlo és Giani Stuparich és mások. Különös vonzerővel bírt számukra az itáliai város szellemi élete, az ott tanító kiváló professzorok és nem utolsósorban a toszkán fővárosban megjelenő "La Voce" folyóirat szellemisége, amely ugyanabban az évben jelent meg először, mint a budapesti „Nyugat”.

---

⁶ A minden lényeges szempontból Trieszthez hasonló helyzetben lévő közeli Fiuméről írta saját tapasztalata alapján Vásárhelyi Miklós: „Kora gyermekkoromtól éreznem kellett, hogy „más” vagyok, aminthogy Fiumében mindenki „más” volt. Az olasz a horvátnak, a horvát a magyarnak, a magyar mindkettőnek és valamennyi ideszármazott, meghonosodott fiumei polgár a „fiumano”-nak, aki évszázadok alatt alakította ki identitását. Nem volt az sem magyar, sem osztrák, sem olasz, horvát, szláv, hanem „fiumano”, sajátos, szláv szavakkal tarkított venetói olasz tájszólás”. VÁSÁRHELYI 2000. 10–14.

⁷ SVEVO 1968. 799.

⁸ Triesztben születni 1883-ban olyan, mint másutt 1850-ben. *Prose*, a cura di Linuccia Saba. Mondadori, Milano 1964. 407.

⁹ Triesznek nincsenek kulturális hagyományai, „La Voce” 11 febr. 1909. Slataper, *Lettere triestine*. Edizioni Dedalolibri, Trieste 1988.

Giuseppe Antonio Camerino írt¹⁰ azokról a finom különbségekről, amelyekkel az önmagukat kivétel nélkül lélekben olasznak tartó giuliai írók reagáltak az új helyzetre. Egyik oldalon főleg Svevo háború ellenessége, amely a közép-európai értelmiség (Zweig, Werfel, illetve, tegyük hozzá: Babits) újjáéledő pacifizmusával azonosítható. Szintén közös eszme náluk a születő új világtól való alapvető és az érzelmi és gondolati világot meghatározó félelem (Michelstaedter), hogy a most létrejövő rosszabb lesz a réginél. Svevót harmadik regényének a végén „érte utol a háború”. A távoli, csak másokkal megtörténhető dolog, mint a halál, ekkor vált közelivé. Éppen Lucinicóból, családi villájából indult Gorizia, majd Trieszt felé pünkösdi idején, május 23-án. Egy hónappal később, 1915. június 26-án tett naplóbejegyzésben írta Zeno Cosini:

„Utolért a háború! Csak hallgattam eddig a róla szóló híreket, akárha régi idők háborújáról volna szó, amelyről elcsevegni szórakoztató, de ami miatt ostobaság volna aggódni. – s most, íme, benne vagyok nyakig, döbbenet, s ámulva azon is, hogy nem jöttem rá magamtól: előbb vagy utóbb bele kellett keverednem. Teljes nyugalomban éltem egy házban, amelynek földszintje már égett, s nem láttam előre, hogy hamarosan a lángok martaléka lesz az egész épület velem együtt. Torkon ragadott hát a háború, megcibált, mint valami ócska rongyot; egyszerre fosztott meg a családomtól s az ügyvezetőmtől.”¹¹

Stefan Zweig A tegnap világában szintén az összedőlő épület képével érzékeltette a történelemmel ütköztetett értelmiségi szemléletet, amely nem akart tudomást venni arról, hogy baj van az alapokkal, csak miután jóvátehetetlenül bekövetkezett az összeomlás.¹² A kép szimbolizmusa Mme de Stäel-től származhat, aki arról írt, hogy a felvilágosodás racionalista mágusai felgyújtották azt a palotát, ahol csodáikat véghezvitték.

Mások a háborúban és a hősiességben a szabadság eljövételét, a célok elérésének lehetőségét is látták. Ez legyőzte bennük az előre nem

---

¹⁰ CAMERINO 1996. 9–18.

¹¹ SVEVO 2008. 601–602.

¹² ZWEIG 1981. 69. „És amikor évtizedek múlva ránk omlottak a falak, és beszakadt a fejünk fölött a tető, csak akkor jöttünk rá, hogy itt már régóta baj volt az alapokkal, üregek tátongtak alattunk, és az új évszázaddal egyszersmind az egyéni szabadság hanyatlása is megkezdődött Európában.”

látható áldozathozatal miatti félelmet. S a Monarchia terültéről elmenekülve önkéntesként (vagy átállva) katonai szerepet vállaltak olasz oldalon, ami gyakran végzetes lett.

Slatapernél, Sabánál, például, jóval kevesebb és talán kevésbé mély *specífico mitteleuropeo* fedezhető fel: ők eszmei inspirációt inkább a Schopenhauer hatásán túljutó érett Nietzscheből,¹³ az északiakból (Ibsen) és a német romantikus irodalmi és filozófiai példákból merítettek. A költészetében és gondolataiban (*Zibaldone*) a „rossz” egoizmust legyőzni képes, „heroikus” Leopardit példaként tekintő Svevo stilsztika modelljei és költői eredményei tekintetében *olasz* maradt: olyan triezsti, aki minden nehézség dacára Triesztből Itáliának ír.¹⁴

Az olaszok számára szellemi-lelki határok nem ott húzódtak, ahol a politikai és háborús frontvonalak. A lövészárkok, súlyos lelki krízist okozva, nemzeti hovatartozásokat, családokat, baráti csoportokat vágtak ketté. A háború szinte mindenki számára élet- vagy sorsfordító volt. Slataper hősi halált halt, a harcokban szintén részt vevő Giani Stuparich testvérét veszítette el. Az életben maradt fivér a traumákról napló-szerű beszámolókat írt (*Colloqui con mio fratello*, 1925, *Guerra del'15. Dal taccuino d'un volontario* (A '15-ös háború. Egy önkéntes jegyzetfüzetéből, 1931), s ha kevésbé végzetes, de súlyos anyagi károkat okozott a gyáriparos Ettore Schmitznek is, vagyont elkobozták, őt internálással fenyegették.

A fiatalok közül a legnagyobb tekintélynek Slataper örvendett. *Garibaldino* nagybátyjával dicsekedett, számára a szabadsághős „tisztelt barát és isten”, „még most is kisfiú vagyok, aki az ő szeme láttára szeretne harcolni”.¹⁵ Társaival az utcán énekelték:

All'armi, all'armi! Ondeggiano
le insegne giallo e nere.
Fuoco, per Dio!sul barbaro,

---

¹³ Nietzsche szerint a költő jövőbe vezet, Slatapernél ugyanez a poeta „artista del futuro”. CAMERINO 1996a. 15.

¹⁴ „La situazione di un triestino che scriveva per l'Italia da Trieste ...era difficile”. CAMERINO 1996a. 16.

¹⁵ SLATAPER 1934. 76.

su le tedesche schiere;¹⁶

majd a csendőrök elől elszaladva csoportokba verődve folytatták az éneklést:

Non deporrem la spada
fin che sia schiavo un angolo,
dell'itala contrada.
Non deporrem la spada
fin che sull'alpi Giulie
non splenda il tricolor.¹⁷

Ez a tematika és pátosz valóban az előző század olasz patrióta költészetéhez, Leopardihoz, a Risorgimentóhoz, Giosuè Carduccihoz kapcsolja a trieszti irodalom egy részét. Ugyanakkor az írói személyiség számos más elemét, mint a meghasonlottságot, a kényszernek való engedelmességet, a hagyományos identitástudatban való kételkedést és konfliktusosságot mitteleurópai jelenségként kell kezelnünk. Camerino *Il mio Carso* utolsó mondataiban kifejezésre jutó végtelen fájdalom kategorikus imperatívuszát, *Szenvednünk kell és hallgatnunk, dobbiamo patire e tacere*, Ibsen (akiről a szerző monográfiát írt) és Nietzsche hatására vezeti vissza.¹⁸ A halálán lévő, gyenge Leopardi nem *hallgatni*, hanem nyíltan harcolni akar korával.¹⁹ Az igen sikeres pálya kezdetén álló Slatapert hazája fegyveres védelme és saját erkölcsi meggyőződése kényszerítette az áldozatra, amikor felhagyva hamburgi lektori állását visszatért szülőföldjére önként vállalva a hősi halált.

Ennek a különleges értelmiségi körnek háború idején való tetteiről, lelki mozgatórugóiról, a kevés túlélők egyike, Giani Stuparich számolt be *Ritornello* című, jóval később, 1941-ben megjelent regényében. Mint Róma történetének kezdetén, itt is apa és három fia

---

¹⁶ Fegyverbe, fegyverbe! sárga-fekete zászlók hullámoznak. Tűz, az Istenért! a barbár, a német seregekre.

¹⁷ Nem tesszük le a kardot, amíg az olasz föld egyetlen sarka is szolgál. Nem tesszük le a kardot, amíg a Júliai Alpokon nem ragyog a trikolor.

¹⁸ CAMERINO 1996b. 15.

¹⁹ Non io / con tal vergogna scenderò sotterra; / ma il disprezzo piuttosto che si serra / di te nel petto mio, / mostrato avrò quanto si possa aperto: ben ch'io sappia che obbligo / preme chi troppo all'età propria increbbe. (*La ginestra*, 63-70)

indul csatába. De míg a Horatiusok ugyanazon az oldalon álltak, a giuliai olasz „honfoglalás” ellenséges lövészárkokba kényszerítette őket. A három Vidali fivér Marco, Sandro és Alberto még a hadüzenet kinyilvánítása előtt átszökött Olaszországba és önkéntesként szolgáltak az olasz hadseregben, Vieracci álnéven. A katonaság viseléséhez egyébként túlkoros apát megtorlásként a Monarchia hadseregébe sorozták be tisztiszolgaként.

A regény eléggé egyértelmű életrajzi utalásokat tartalmaz.²⁰ Marco idealizált ábrázolásában „az író testvérének, Carlo Stuparichnak az alakját fedezhetjük fel, Sandro talán az író maga, a harcokban elesett jóbarát, Scipio Slataper pedig Cesare Alessandri alakjában tűnik fel a műben”, aki után özvegye és vonásait öröklő kislánya maradt. Mind az anya, Carolina, mind pedig az ő visszaemlékezéseiben az olvasó elé rajzolt apa, Domenico több vonatkozásban Stuparich szüleit formázzák. A mű elejének boldog családi élete hamar semmibe foszlik: a háromból két fiú elesik a harcokban, a harmadik megvakul, de még így is lelkesítő beszédek tart katonatársainak a fronton. A végül a széteső, eszmények nélkül harcoló Monarchia hadseregéből dezertáló apa az alkoholba menekül.

„Az anya tudatában különös jelenség játszódott le. Fiainak a külső megjelenése és a személyisége szinte eltűnt. Nem tudta őket megkülönböztetni egymástól. Marco, Sandro és Alberto egyetlen alakká olvadtak össze, arcnélkülivé, egyetlen szív hármas dobogásává, amelyek válaszoltak az övére.”²¹

A fiúk távolléte alatt Carolina Sandróra emlékezve gondolatban mindig rendkívül a fiú beszédes, gyönyörű szemeit idézte fel. Ezek most sötét lyukká váltak, mintegy jelezve, hogy immár eleget láttak: a testvér halálát, egy világ pusztulását, az ideálok megvalósulásának szörnyű árát, az ember valódi énjét.

A történelmi és egyéni feszültsége ott rejtőzik a regény címében is: kik térnek vissza? A háborúba induló katonák? Az olaszok által lakott területek? Vagy mind a kettő egyszerre, ahogyan Slataper regényének elején saját lényével olvasztotta egybe a Karszt vidékét.

---

²⁰ A regény részletes elemzését magyar nyelven ld. WENNER 2015. 53–66.

²¹ WENNER 2015. 59.

Visszatérnek, de hogyan? Az egyéni tragédia és a történelmi siker konfliktusa az adott helyzetben a lélek és a tudat, a szenvedés és a boldogság feloldhatatlan, az ember számára a későbbiekben soha el nem múlt szétszakítottóságát jelentette. Ezt az érzelmi állapotot szólaltatta meg Stuparich akkor is, amikor a háború végén a győzelem mámorától megrészegett, ünneplő Trieszt utcáin átkelve a háborúban meghalt öccse nélkül érkezett haza, s édesanyjuknak ezeket a szavakat akarta mondani: „Rám bíztad, de nem tudtam megőrizni neked, nélküle térek vissza hozzád”, de a találkozáskor erre képtelennek bizonyult. Csak térdre tudott esni. „Me l’hai affidato, ma guardartelo non ho saputo, ti ritorno senza di lui.”²²

A *ritorneranno*, az olasz jövőidő bizonytalanságával, utalás Saba *Il borgo*²³ című versének utolsó strófájára, amit az író egyébként többször is említett. A költemény a megsebzett személyiség helyreállítását, a régi boldogsághoz való visszatérést nem a *túllépésben*, az emberen „belül” maradó fájdalom idővel történő elmúlásában látja. Az egyén számára a gyötrelem (*travaglio estremo*) örökre megmarad. Csak a másba (*un altro*) áthelyezett én létének napjai állhatnak még virágban.

A túlélők közé tartozott a baráti kör egy másik, szintén Firenzében tanult tagja is. Alberto Spaini

„Ausztria háborúja lezárta a történelemnek és életüknek egy periódusát. Azután minden megváltozott: a gyökerüket örökre kitepték abból a gazdag humusból, amelyből minden életerejüket szívták. Nem csupán hazaszeretet volt ez, vagy a zsarnokkal szemben szabadságuk megvédése miatt érzett lelkesedés. Ám ebből a harcból, ebből a védelemből ők küldetést

---

²² „Rám bíztad, de nem tudtam megőrizni neked, nélküle térek vissza hozzád.” STUPARICH 1985. 25-26. Carlo nálánál három évvel fiatalabb volt, 1916-ban 22 évesen lett öngyilkos, miután az osztrákok körbezárták őket, s attól félt, katonaszökevényként felakasztják. Giani olasz hadifogolyként álnéven élte túl a háborút.

²³ Ritorneranno, / o a questo / Borgo, o sia a un altro come questo, i giorni / del fiore. Un altro / rivivrà la mia vita, / che in un travaglio estremo / di giovinezza, avrà per egli chiesto, / sperato, / d'immettere la sua dentro la vita di tutti, / d'essere come tutti / gli appariranno gli uomini di un giorno / d'allora. Még városunkba / vagy egy hasonló / városba visszatérnek a virágban / álló napok. Majd / valaki újraéli ifjúságom végső keserűségét, / s egyetlen vágya az lesz, / hogy életét mindenki életébe / helyezze, / s oly egyszerű legyen, mint / az eljövendő hétköznapiakban / akárki. Takács Zsuzsa fordítása.

csináltak, gyakran alázatos tanulmányi- és munkaküldetést. És akkor, miután Trieszt egyesült Itáliával, szükségszerű volt, hogy olyan lelkiállapotba kerüljenek, mint a mindenkori nagy háborúk regrutái, akik már átestek a tűzkeresztségen, és nem találják többé helyüket a mindennapok békés világában.”²⁴

IRODALOM

CAMERINO, Giuseppe Antonio

1996a *Italo Svevo e la crisi della Mitteleuropa*. Istituto di Propaganda Libreria, Milano.

1996b Lo specifico mitteleuropeo e i maggiori giuliani del primo Novecento. *Neohelicon* XXIII.2. 9–18.

SLATAPER, Scipio

1934 *Il mio Carso*. Vallecchi, Firenze.

SPAINI, Alberto

1963 *Autoritratto triestino*. Giordano, Milano.

STUPARICH, Giani

1985 *Colloqui con mio fratello*. Marsilo Editori, Venezia.

SVEVO, Italo

2008 *Zeno tudata*. (Fordította Barna Imre.) Európa, Budapest.

1968 Profilo autobiografico. In: *Opera Omnia*. III. dall'Oglio, Milano.

---

²⁴ SPAINI 1963. 223-224. "la guerra dell'Austria concludeva un periodo della storia e della loro vita. Dopo, tutto sarebbe mutato; le loro radici per sempre strappate da quel denso humus da cui avevano succhiato ogni linfa vitale. Non solo l' amore di patria, non solo l' entusiasmo della difesa della libertà contro il tiranno. Ma di questa lotta, di questa difesa essi avevano fatto una missione, spesso anche umile missione di studio e di lavoro... Ed ora, unita Trieste all' Italia, per forza dovevano trovarsi nello stato d' animo di tutti i reduci delle grandi guerre che si sono bruciati nel fuoco della battaglia, e non trovano più un posto nel mondo pacifico e terra di tutti i giorni."

VAJDA György Mihály

2000 Zsidó írók a Monarchiában. In: *Egy irodalmi Közép-Európáért*. Fekete Sas, Budapest. 105–121.

VÁSÁRHELYI Miklós

2000 Álmodók városa, Fiume. In: Kerényi Ferenc–Kecskeméti Gábor (szerk.): *Visszapillantó tükör*. Tanulmányok Lukácsy Sándor 75. születésnapjára. Universitas Kiadó, Budapest. 10–14.

WENNER Éva

2015 Élet- és regénysorsok a Monarchiában. In: Kelemen Zoltán–Tóth Ákos (szerk.): „*Hogy jó szép tettekből leld gyönyörűséged.*” A 80 éves Fried István köszöntése. Tiszatáj Alapítvány, Szeged. 53–66.

ZWEIG, Stefan

1981 *A tegnap világa*. (Fordította Tandori Dezső). Európa, Budapest.

PÁL, JÓZSEF

„THE WAR HAS OVERTAKEN ME!”

The exit of Italy from the Austro-Hungarian Monarchy (1915) created the most strange theater of the First World War. The inhabitants of the multiethnic big cities of Julian Alps (Trieste, Gorizia) have produced a special culture in the last two-three decades: in the linguistics (Graziadio Isaia Ascoli) and literature (Italo Svevo, Carlo Michelstaedter, Scipio Slataper). Besides their Jewish origin, Italian patriotism and irredentism were their common features. The war caused strange destinies: often members of the same family fought on both sides of the front, father against son. Those who were forced to remain faithful, fought in the army of the Monarchy, others, deserted and converted into the Italian army. Giani Stuparich's novel illustrates this absurd situation through the tragic history of a family (*Ritornello*).